

A zajkeltés nehézségei, avagy a nevek hallhatatlanságáról

Böröcz Andrásnak

„Némaság a hang helyett
De a némaság mi helyett?”
(Tandori Dezső)

Az Örökkévaló nevét hiába keressük Eszter könyvében. Ez a zsidó Biblia egyetlen könyve, amelyből hiányzik. A kommentárok ezt a kivételes sajátosságot hajlamosak úgy értelmezni, hogy Isten *elrejtőzött*, hiszen azt mégsem feltételezhetik, hogy egyáltalán nincs jelen. Arról az általam ismert magyarázatokban nem esik szó, hogy Isten vajon a tekercs szövegén kívül, a szöveg semmijében rejtőzködik, vagy magában a szövegben. Ott, ahol a szöveg elnémul? A margók sivatagában? A betűk között a résben?

.

A Talmud szerint Haman lánya, amikor a király udvarába tartó díszes menetet házának erkélyéről figyelte, a megaláztatástól görnyedten vánszorgó apjáról hitte azt, hogy Mordekháj, és éjjeli edényét Haman fejére ürítette. Az apja ekkor felnézett rá. Amikor a lány a vélt ellenségben a saját apjára ismert, az utcára vetette magát, és szörnyet halt.

Mordekháj nem az volt, akinek látszott. Haman nem az volt, akinek látszott. Eszter könyvében talán semmi sem az, akinek vagy aminek látszik.

Könnyű úgy a Gonosz ellen védekezni, hogy pontos térképünk van a birodalmához, ha ismerjük a szent szöveg rendjét, mi több, ha a Megila elhangzását olvasással követjük, mert akkor nemcsak azt tudjuk előre, hogy a gonosz neve éppen ötvennégyszer fog benne felbukkanni, hanem azt is, hogy a gyűlölt név pontosan hol, milyen szó után következik.

A Teremtés föltehetően a *Legyen* szó kimondásával kezdődött. A szó tehát megelőzi a létezést. Lehet, hogy a világ sorsa előre meg van írva, ám az is biztos, hogy ha a világra mint szövegre tekintünk, nem vagyunk az egybenlátás képességének birtokában. A megjósolhatatlanul bekövetkező gonoszt tehát csak azok tudják elnémitani, akik minden pillanatban készen állnak a zajkeltésre.

Az Eszter könyvét olvasók és hallgatók az ünnepen Purim-rabbit választhatnak, általa és vele kigúnyolhatják az „igazi” rabbijukat, leszámolhatnak minden tekintéllyel, álarcot és maskarát ölthetnek, akár a másik nem ruháit is felvehetik.

Ennek szellemében, a Purim-rabbi hangján kérdezhetjük, hogy ha az Örökkévaló elrejtőzött, és ez a nap a félreértésről és a tévedésről, a fel nem ismerésről szól, hogyan állíthatunk bármit biztosan? Honnan tudhatjuk, hogy a Gonosz nem rejtőzött el, éppen úgy, ahogy az Örökkévaló? Hogy nem szökött ki Haman neve mögül, és nem valahol másutt, egy másik szó mögé bújt el, hogy váratlanul támadhasson?

Honnan tudhatjuk, pontosan mikor kell zajonganunk?

Readiness is all, idézte Hamletet egykor Tandori. Készen kell rá lenni, addig van.

A bölcsek az javasolják, hogy a Purim ünneplésekor annyit igyunk, hogy már ne tudjuk megkülönböztetni a „legyen áldott Mordekháj”-t a „legyenátkozott Haman”-tól.

„Nincs komoly érv az ellen”, hallom a Purim-rabbi hangját, hogy Erdély Miklós *Isten-isten* című, meg nem valósult, majd később, ötven évvel ezelőtt rekonstruált akcióját

ebben a pillanatban

a Purim intéseként, tulajdonképpen a fentebb elhangzott bölcs tanács megvalósításaként értelmezzük.

Emlékezzünk:

„A Nácizmus Magyarországi Üldözötteinek Országos Érdekvédelmi Szervezete az NSZK-beli Bundesrückerstattungsgesetz alapján Erdélyfy Miklósnak két féltestvére, Szenes László és Ferenc, valamint édestestvére, Erdély György haláltáborban történt elpusztításáért összesen 8.125 Ft kártalanítást állapított meg (1973. október 9-én kelt ügyirat). Az összegből Erdély Miklós meg akarta vendégelni a kiállításlátogató közönséget – igyanak az elhunytak egészségére, ill. emlékére. (Isten-Isten!). Kiállításra került volna a kártalanítási blanketta, 1 palack fütyülős barackpálinka, 2 pálinkáspohár, a pálinkavásárlásról szóló számla (számlák), esetleg az elhunytak arcképei. Az elfogyott italt folyamatosan pótolni kellett volna. A tervet mind az esseni Folkwang-Museum, mind a IV. Országos Kisplasztikai Biennálé rendezősege visszautasította.”

Amint Turai Hedvig írja Holokausztt és vizuális kultúra című szövegében:

„Erdély munkájában az a zavarba ejtő, hogy ironikus. Az iróniát azonban nem a holokauszttal szemben érvényesíti, hanem azzal, ahogyan utólag viszonyulnak hozzá. A mű bemutatását azért utasította el a magyar és a német kiállító is, mert épp az akkori jelenre vonatkozó éles kritikát tartalmazott. Erdély szerint, aki iszik, egyetért az eljárással, aki nem, az visszataszítónak tartja az eljárást és/vagy a kiállítását. Az ital fogyasztásának azonban lehet más oka is. Mindenekelőtt a reflektálatlanság (a kiállítás látogató nem is tudja, miért iszik), a cinizmus (vagyis a szimbolikus aktust nem fogadja el szimbolikusnak, azzal mit sem törődve iszik). Erdély morális kérdést csinál az ivásból, s természetesen a reflektálatlanság, a cinizmus legalább annyira morális kérdés, mint a jóvátételt végrehajtó állami intézménnyel való azonosulás. A reflektálatlan vagy cinikus könnyen be-nem avatkozóvá, bűnrészessé válik, vagyis észre sem vesszük és a jóvátételt végrehajtani akarókkal kerülnünk egy oldalra. Erdélyről természetesen tudjuk, hogy stratégiája közé tartozott komolyan venni, amit mások

hülyeségnek tartanak és hülyeséggént kezelni a közmegegyezés szerint komoly dolgot. Tehát akár elfogadjuk a felkínált feltételeket, akár nem, akár iszunk, akár nem, Erdély hálójába kerülünk. A holokausztot magát viszont Erdély érinthetetlenként kezeli. Az elkövetett bűn nem tehető jóvá, nem követhető meg az áldozat, és az áldozat nem bocsáthat meg. Ahogyan Erdély fogalmaz: „A jóvátehetetlent meg kell hagyni a maga totalitásában, különben a jóvátételből még rosszabbá tétel válik.” Külön ironikus, hogy a pálinka megivása a bor magához vételét, a katolikus szertartás elemét is felidézi. A zsidókkal szemben elkövetett bűnnel nem gyakorolható a megbocsátás keresztényi erénye. “

Isten-Isten!

Ha a zajongás arra való, hogy kitöröljük vele a Gonoszt a létezésből, akkor a Jó és a Rossz különbségének ivással való megszüntetésére, tehát a megkülönböztethetlenségükre való törekvés intelméből nem az következik-e, hogy akkor cselekszünk a kellő elővigyázatossággal, profánabban, a siker csak úgy garantálható, ha Eszter könyvének felolvasását végigzajongjuk?

De mi van akkor, ha a rejtőzködő Isten magában a szövegben rejtőzött el? Akkor a folyamatos zajongással nemcsak Haman nevét, hanem az Örökkévalót is eltöröljük? Lehetséges ez egyáltalán? Valóban szüneteltethetjük-e az Örökkévalót? Akinek a neve betű szerint azt jelenti, Volt-van-lesz?

A Purim mintha a Jom Kippur árnyéka volna. Az engesztelés ünnepe ugyanis az egyetlen alkalom, amikor a rabbi az Örökkévalót a négy szent betű, a *jud-hé-váv-hé* egyedül helyes, tehát titkos kiejtésével nevezi meg. Ekkor, a Jom Kippurra vonatkozó előírások szerint, a templomban mindenkinek le kell borulnia, és az Örökkévaló rabbi által kiejtett *igazi* nevét a koheneknek hangos énekléssel kell hallhatatlanná tenniük a maguk és a többiek számára.

(Persze, mit válaszolhatnál, ha „térdig ezüstben” kérdeznék, vajon honnan ismeri a rabbi az egyetlen helyes kiejtést, ha fentebbi okokból maga sem hallhatta sohasem?)

Mit jelenthet ez a zavarba ejtő hasonlatosság az Örökkévaló és a Gonosz nevének kimondhatatlansága és elhallgattatása között? Lehet, hogy a zaj végső értelmezésben csak föl nem ismert zene volna? Vagy az éneklés nem más, mint a zajongás harmonikus formája? Amikor a Zajkeltő Vonat útját hétfőn délelőtt a 2B Galériából a CEU-ba megtette, a kerekek Budapest változatosan egyenetlen földjén előbb szakaszosan nyikorogni, majd sírni, aztán énekelni kezdtek, amíg végül folyamatos sikollyá nem vált panaszos hangjuk. Ekkor nehéz volt nem gondolni a táborok felé tartó vagonok zajának nem emberi mértékű kudarcára, arra, hogy hiába keltettek zajt a kerekek, nem voltak képesek Haman nevének elhallgattatására. Nehéz nem gondolni az éneklésre és a sírásra. Vajon ott, a kerekek szakadatlan zajában, elhangozhatott-e Isten igazi neve? Nehéz nem gondolni a vagonok lassan, ám a túlélők halálával végleg elnémuló történetére.

Németh Gábor